

Ne mogu, a da tekst o knjizi prof. dr Nede Todorović ne započnem jednom, novinarima toliko dragom preteranošću kojom ih je počastvovao Tomas Džeferson, treći predsednik SAD: „Ako bih morao da biram da živim u državi bez slobodne štampe ili u zemlji koja ima slobodnu štampu a nema državu, bez dvoumljenja bih se opredelio za drugi izbor.”

Volter Lipman je spustio patos Džefersonove preteranosti na ravan realnosti, dodajući kvalifikativu slobode štampe i drugi – ISTINITOG NOVINARSTVA. Kao filozof žurnalizma, a mnogo poznatiji kao kolumnista u SAD, znao je o čemu govori. Znao je da su dva kvalifikativa – sloboda i istinitost – u dubokoj, interaktivnoj zavisnosti.

Šta stoji iza gotovo utopijskog zahteva istinitosti u novinarstvu? Mučna zagonetka – još mučnija odgonetka. Dostići ma i relativnu istinitost u informisanju pretpostavlja istraživački rad novinara – znalca. On otkriva – ne samo spolja lako uočljive činjenice u nekom događaju nego i one skrivene i objašnjava njihove uzročno-posledične odnose. Samo kroz tu dijalektiku moguće je osvetliti celovitost događaja, uključujući i njegove unutrašnje, dubinske dimenzije. Tako građanin dolazi do manje više celovite istine, prestaje da bude manipulisani podanik i stvara osnovnu pretpostavku da zauzme svoj sopstveni stav i donese odgovarajuću odluku. Time podanik postaje građanin!

Potpuna informacija je tako unapređena u uslov i početak demokratije i brana je totalitarizmu, i onom najgorem – koji smatra da treba da diktira čak i tok misli svog podanika.

Za istinitu informaciju neophodna je politička sloboda kao uslov za istraživačko otkrivanje skrivenih a vrlo bitnih činjenica i okolnosti.

Od svih institucija demokratije nezavisno i slobodno informisanje najviše je – i to uvek prvo – izloženo represiji desnih ili levih totalitarnih vlastodržaca pa je zato i prvi test demokratičnosti jednog društva.

Lako se zaboravlja da su sredstva informisanja roba na tržištu informacija a redakcije privredne profitne organizacije. Sredstva informisanja, kao komponenta pravnog i pravičnog funkcionisanja zajednice slobodnih ljudi, moralni su stub društva a uz policiju i sudstvo i njegov pas čuvar. Informativna medija balansiraju na terazijama između imperativa svoje ekonomike i interesa konzumenata da budu obavješteni. Istorija medija krajnje je složen koloplet tehničkih sredstava, menadžmenta, profesionalne osposobljenosti žurnalista za interpretaciju sveta oko sebe ali i pre i iznad sebe zavisna su od političkih snaga. Svi ti faktori dominiraju nad žurnalističkim, ali bi istorijski bilo slabovido tvrditi da žurnalistički faktor nije, često do samožrtvovanja, vodio bitke za istinitu informaciju. U našem slučaju poslednjih šest decenija dalo je jasne dokaze novinarskog žrtvovanja. Hoće li ovo priznanje umanjiti nakaznu gadost onih pacova zagađivača etike i prakse u profesiji kojih je takođe bilo u izobilju?

Ko je učio iz istorije svetskog novinarstva – prisetiće se primera časnih novinara koji su nastojali da se informacija podigne do utopijskog cilja istinitosti. Pri tome su novinari uvek i isključivo sami prihvatili rizik igre na oštrici brijanja. Jedna od romantičnih epizoda takvih nastojanja dobila je naziv „Poni (mali izdržljivi konji) expres” u kojoj su se glasnici prećicama sa fronta u secesionističkom ratu između severnih i južnih država Amerike (1865) probijali do unionističkih redakcija. Radi sigurne dostave vesti sa fronta svojim redakcijama odrekli su se privremeno već uvedenog i neuporedivo bržeg tik-tak-tik morzeovog električnog telegrafa zbog kojeg su novinari morali da prihvate „vest sa glavom” (lid) po sistemu obrnute piramide.

Autor ovoga dela temeljno je istražio lavirint razvojnog puta od poni-expresa do interpretativne matrice vesti sa odgovorom na 5+2 pitanja (ko, šta, kada, gde, kako + zašto i šta dalje) koje novinar sebi postavlja, suočen sa događajem. Data je pri tom panorama sazrevanja novinarskog posla od hronološkog navođenja događaja do rangovanja činjenica po njihovoj važnosti u celini događaja. Takvo rangiranje činjenica prvog, drugog, trećeg itd. reda – postalo je brana protiv manipulacija.

Novinari su se desetlećima, nejakim sredstvima kojima su raspolagali, opirali represiji vlastodržaca. Njihov arsenal nasilja kretao se u rasponu od potkupljivanja novinara do njihovog ubijanja. Izložena

takvim pritiscima, istina nije imala naročite izgleda da stigne do građanina. Ako su vlastodržci stalni negativni faktor protiv ISTINE, drugi, ali pozitivan faktor, mogao bi da postane novinarsko samoorganizovanje i udruživanje sa njegovim prirodnim saveznicima koji nisu beznačajni.

Nije teško uočiti da se međumedijska kritika drži pravila „vrana vrani oči ne vadi”. Uprkos svojoj javnoj slici kritičara svega postojećeg – novinar iz svega postojećeg izuzima svog kolegu. Od tog kodeksa ćutanja štetu imaju samo novinari.

II

Ako se ambicije vlastodržaca, pa često i onih demokratskih u politici a sve češće kod turbo-kapitalističkih privrednika koncentrišu na kondicioniranje informacija, logično je iščekivati manje a ne više slobode izveštavanja ograničeno nezavisnih medija.

Odakle bi, dakle, mogao stići impuls za napredak?

Iz same struke, njene etičke srži u medijima koja su osvojila poverenje JAVNOSTI; iz nezavisnih profesionalnih organizacija koje su na svim meridijanima gradile svest o novinarskom dostojanstvu i vrednosti njihovog dela u osveštavanju i prosvetljenju homo sapiensa; i, ne najzad, iz univerziteta čiji će ugled i značaj zakonomerno rasti u decenijama nauke koja nailazi u sledećem milenijumu, nadajmo se, čovekovog očovečenja.

Knjiga u našim rukama značila je nagoveštaj da se u eliti profesije formira uverenje o neophodnosti permanentnog obrazovanja kroz inovaciju znanja i stvaralačke prakse u medijima informisanja. Nije slučajno da se to dešava, kako nam ova knjiga to posvedočava, na specijalizovanom fakultetu komunikoloških nauka. Taj je proces najmanje jedan vek star u stabilnim demokratijama sa tradicijom lekovitog moralnog samoispitivanja.

U socio-prihološkoj patologiji žurnalizma uočene su dve profesionalne deformacije. Izvesna prepotencija sa sklonostima ka aroganciji i samozadovoljstvo rutine, oslonjeno na lenjost duha i dobre zarade. Pojava je, uostalom, uočena i u drugim profesijama iz naučenih i umetničkih grana.

U toj oblasti vlada licemerna atmosfera. Nema, naime, novinarskog statuta ili skupštine koja svečano ne deklarira permanentno obrazovanje novinara kao svoj zadatak, čak razlog svog postojanja. Sve, međutim, ostaje na frazi, a i fingira kao „dokaz” moderniteta a rezultira, u najboljem slučaju, nekim povremenim kursom za ovladavanje tehničko-tehnološkim produkcionim novitetima.

U političkim sistemima iz totalitarističkog sumraka edukativne ambicije prosto su negde, usput, nestale na povremenim, ideološkim intervencijama sa tipičnim naslovima „O nekim pojavama (skretanjima)” u našim sredstvima informisanja – sa neizbežnim zaključcima da je generalno načelo bilo i ostalo „angažovani žurnalizam” ! Iza takve komesarske parole stoji direktiva „za partiju, državu (a u novoj populističkoj varijanti) i naciju” kako se to agitpropovski formulisalo: novinar agituje, propagira, mobilizuje i organizuje narodne mase za izvršenje direktiva partije itd. Retorika je istovetna u svim diktaturama desnog i levog pravca.

Ova knjiga ne sagledava proces informisanja iz ugla politike. Kao politikolog sa užom specijalnošću komunikologa novinara – publiciste, autor se posvećuje interpretativnom izveštavanju na celoj liniji konkretnih novinarskih izraza. Očigledno, realista iz srži novinarske profesije, autor nema iluziju da bi težnja ka istinitoj informaciji mogla da stigne iz vlasti. Svoje istraživanje autor usmerava pogledu iznutra, ne samo načina kreiranja informacije. Iz istorijskih primera pronalaze metode da se istinitost izvuče u prvi plan. Sve to čini u dubokom uverenju da je brza, tačna, objektivna i celovita informacija kamen temeljac slobodnog demokratskog društva.

Preduslov za tu celovitu informaciju jeste otkrivanje i onih skrivenih činjenica a put do njih vodi preko novinarskog istraživanja upravo tih nedovoljno uočljivih činjenica. Neobrazovani novinar ne poznaje metodologiju novinarskog istraživanja a nije ni dovoljno informisani znalac o području za koje je zadužen u redakciji. Njegova informacija nužno ostaje dvodimenzionalna, površna, bez dubinskog objašnjavanja i odgovora na ona „plus dva pitanja” – zašto i šta će biti dalje.

Osvetjavajući istoriju i pronalazeći komunikološke faktore interpretativnog informisanja, autor je u jasnom logičnom postupku objasnio kako savremena informacija postaje produbljenija, potpunija a

istovremeno i brža. Na lako shvatljivim primerima uočava se postupak u građi informacije, onaj bitni – koji objašnjava uzročno-posledične odnose.

U tihim profesorskim kabinetima na Univerzitetu i bučnim redakcijskim sobama decenijama kruži pošalica: „Profesori umeju da misle, ali ne i da pišu (sem za druge profesore), a novinari umeju da pišu, ali ne i da misle.” Autor ove knjige već tri decenije istovremeno paralelno korača putem – praktičnog novinarstva i drugim putem – fakultetskog teoretičara i pedagoga. Kada ta dva gena krenu ruku pod ruku, onda – kao u ovom delu teorijske rasprave i eseja, sa jedne, i gotovo praktikuma, sa druge strane – dobijamo optimalnu sintezu rasprave i udžbenika.

Profesija je ovom knjigom dobila vrlo čitku otkrivačku, pedagošku i profesionalno-zanatsku radionicu. Ova rasprava, definitivno, stoji na strani istine o informisanju i potvrđuje staru o naučnom iskustvu da je „dobra teorija najpraktičnija stvar na svetu!”